

TRO OCH SEXUALUNDERVISNING

En vägledning för dig som möter unga

Första version **RFSU Göteborg 2019**. Omarbetad version **RFSU 2025**.

Text och projektledning: **Agnes Dahné**

Textbearbetning: **IdaSofia Bogren, Sonja Ghaderi, Hans Olsson, Elin Johansson, Jesper Setréus**

Grafisk formgivning: **Eva Fallström/RFSU**

ISBN 978-91-89837-27-0

Det är många som har bidragit med erfarenheter, kunskap och tankar till denna vägledning.

Ett varmt tack till **RFSU:s informatörer, Kristna regnbågsrörelsen (EKHO)** samt **lärare och elevhälsopersonal** som vi mött genom åren.

INNEHÅLL

VAD HAR TRO MED SEXUALUNDERVISNING ATT GÖRA?	4
Skolans uppdrag	4
Om vägledningen	5
Sekulära normer och normmedveten sexualundervisning	5
Kultur är i ständig förändring	8
Religiösa normer för kön och sexualitet	9
ATT SYNLIGGÖRA TRO OCH MÖJLIGGÖRA SAMTAL	11
Introduktion	11
Tankekartor om kärlek och sex	11
Vem har lärt oss om sex?	12
Ja nej kanske	12
Spelar kön roll?	12
Budskap om sex	13
Brev om rättigheter	13
ATT MÖTA RELIGIÖST VÄRDEKONSERVATIVA UTTALANDEN	17
Vad vi vill undvika	18
Möjliga strategier för att hantera religiöst motiverade ifrågasättanden	19
VI LÄR OSS TILLSAMMANS	26
SAMMANFATTNING	27

VAD HAR TRO MED SEXUALUNDERVISNING ATT GÖRA?

Tro är liksom sexualitet en central del av många människors liv och identitet. I Ungdomsbarometern har några unga uttryckt vad deras tro betyder för dem såhär:

“Mening med livet. Att det finns en anledning till att jag är jag.” Kille, 20 år

“Glädje, mening med livet. Känslan av att vara en del av något större än bara mig själv.” Tjej, 22 år

“Det kan hjälpa mig få hopp för nåt jag önskar och ge mig trygghet samt tillit eftersom jag brukar alltid tänka att saker och ting händer för att gud vill ens bästa.” Kille, 18 år¹

Sekulära normer i vårt samhälle gör dock att religiösa identiteter och troendes erfarenheter ofta osynliggörs. Stereotypa föreställningar om troende är vanliga, inte minst i relation till frågor om kön och sexualitet. Samtidigt påverkar religiösa normer och uppfattningar människors sexualitet, könsuttryck, könsidentitet och handlingsutrymme.

Genom att ge utrymme för tro i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer kan du både skapa igenkänning och öppna för nya perspektiv. Det kan engagera dina elever och kanske även skapa en känsla av att äntligen få ha ett forum där man får prata om tro. Det kan också hjälpa dina elever att förstå sin egen och andras livsåskådning bättre, och hitta gemensamma nämnare där man tidigare sett skillnader.

Skolans uppdrag

Skolans uppdrag är att främja alla elevers utveckling och lärande. Skolan ska också förmedla och förankra respekt för mänskliga rättigheter och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.² Sexualundervisningen har en central roll i detta uppdrag. Den bidrar till att stärka elevernas medvetenhet om sina rättigheter och skyldigheter, och utvecklar deras förmåga att fatta egna beslut, visa empati och förstå andras perspektiv. Genom att undervisa om sexualitet, samtycke och relationer på ett normmedvetet och inkluderande sätt lägger skolan en viktig grund för demokrati, jämställdhet och respekt i samhället.

I och med läroplansändringarna som trädde i kraft höstterminen 2022 har betoningen på sexualitet, samtycke och relationer stärkts ytterligare. Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. Utbildningen ska därigenom främja alla elevers hälsa och välbefinnande samt stärka deras förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Undervisningen ska främja elevernas förståelse för hur normer, värderingar och strukturer påverkar individens liv och samhällsutvecklingen, och kritiskt granska dessa. Detta ger eleverna möjlighet att reflektera kring sin egen och andras identitet, livsval och värderingar.³

Religionskunskap erbjuder särskilda möjligheter och ansvar i detta arbete. Ämnet ger eleverna möjlighet att analysera hur tro och livsåskådning relaterar till kön, sexualitet och relationer, och att reflektera över olika tolkningar inom och mellan religioner.⁴

Om vägledningen

Den här vägledningen vänder sig till dig som i din yrkesroll leder sexualundervisning eller samtal om kroppen, relationer och samtycke – till exempel i grundskola, gymnasieskola, fritidsverksamhet, folkbildning eller liknande sammanhang. Syftet är att ge dig verktyg för att göra undervisningen relevant för deltagare som identifierar sig som troende. Den här vägledningen fokuserar i första hand på unga i skolmiljö. Men innehållet är relevant även för dig som samtalar om sexualitet, relationer och samtycke med vuxna. Perspektiven och metoderna kan användas även inom till exempel vuxenutbildning, folkhögskola, SFI eller i andra grupper med vuxna.

Du som inte undervisar i ämnet religionskunskap behöver inte vara expert på vad olika religioners heliga skrifter säger om olika frågor som rör sexualitet. Det viktiga är att du är medveten om att tro spelar en viktig roll i många ungas liv, och att detta kan komma till uttryck i sexualundervisningen. Att lyfta tro och sexualitet med ett positivt förhållningssätt kan göra sexualundervisningen meningsfull, engagerande och stärkande för fler när elever känner att deras livserfarenheter får ta plats i klassrummet.

För dig som är religionslärare är däremot frågor om hur religion påverkar människors livsval, inklusive synen på kön, sexualitet och jämställdhet en del av undervisningen. I detta ingår även att granska, analysera och tolka religiösa skrifter och traditioner.⁵

De anpassade metoderna i den här vägledningen är hämtade från undervisningsmaterialet *Sexualundervisning på lättare svenska* som kan användas både i grupper där eleverna talar flytande svenska och i grupper där eleverna håller på att lära sig svenska.⁶ Vissa av metoderna finns också i *RFSU:s metodbank*.⁷ Vägledningen bygger på kunskap framtagen av RFSU Göteborg.

Sekulära normer och normmedveten sexualundervisning

Undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell. Skolans undervisning bygger med andra ord på sekulär och inte religiös grund. Skolan ska också motverka diskriminering. En av diskrimineringsgrunderna är religion eller annan trosuppfattning.⁸ Det innebär att sexualundervisningen behöver synliggöra och ifrågasätta normer som riskerar att osynliggöra eller exkludera elever – till exempel sekulära normer som utgår från att ingen är troende. Det innebär också att vi behöver försöka få syn på och utmana "självkla" förväntningar och föreställningar om tro och religion.

Alla elever, oavsett trosuppfattning, har rätt till en undervisning där de känner sig inkluderade och respekterade. Målet är att alla ska kunna känna igen sig i undervisningen och känna att de får vara så som de själva mår bra av att vara, samtidigt som vi förebygger diskriminering och kränkningar genom att inte medvetet eller omedvetet

I den här vägledningen används ofta **troende** istället för **religiös**. Troende är ett bredare begrepp som inkluderar fler – både de som tror "på något" och de som är religiösa – vilket kan öka tryggheten i klassrummet. Att ordet tro dessutom är mindre värdeladdat öppnar för mer utforskande och reflektion hos eleverna

reproducera diskriminerande normer. För att sexualundervisningen ska vara meningsfull för så många som möjligt oavsett trosuppfattning, behöver vi vara medvetna om och kritiskt granska olika sekulära normer.

Sverige räknas ofta till ett av världens mest sekulariserade länder. Det går visserligen att diskutera hur sekulärt Sverige egentligen är. En majoritet av befolkningen är medlemmar i ett religiöst samfund⁹ och det är vanligt att ha kristna namn och att fira kristna högtider. Även om bara ungefär 20 procent av Sveriges befolkning betraktar sig själva som religiösa, uppger varannan svensk att de tror på en ande, högre livskraft eller makt, och det är vanligt med andliga och existentiella naturupplevelser.¹⁰ Men medan 75,8 procent av världens befolkning identifierar sig med en religiös gruppering tar 80 procent av den svenska befolkningen avstånd från organiserad religion.¹¹ Detta kan också märkas i klassrummet. Att säga "jag är ateist" uppfattas ofta som neutralt, medan att säga "jag är kristen" eller "jag är muslim" kan skapa en känsla av att sticka ut.

Det svenska majoritetssamhället utmärker sig alltså genom att beskriva sig självt som icke-religiöst på olika sätt. "Svenskhet" förknippas med att inte vara religiös, att fatta egna, självständiga val och att vara kritisk till att köpa en lära rakt av. Trots att många i Sverige har någon form av religiös tro är det alltså norm att inte säga sig tillhöra en specifik religion och att inte säga sig tro på Gud. Sekulära normer präglar stora delar av vårt samhälle och skolan, fritidsgården och andra platser där ungdomar rör sig är inga undantag. Dessa sekulära normer skapas och upprätthålls precis som andra normer på olika sätt i olika sammanhang och är i ständig förändring.

Sekulära normer i Sverige kommer till uttryck exempelvis genom att:

- Personer som uppfattas som vita svenskar inte förväntas tillhöra någon religion tills de visar eller säger något annat. Det leder till att många upplever att man behöver "komma ut" med sin tro som exempelvis kristen.
- Ofta råder det en tystnad kring tro. Människors tro är sällan utgångspunkt för samtal, annat än i rum som är uttalat religiösa. Många gånger osynliggörs också troendes perspektiv och erfarenheter.
- Det är vanligt med stereotypa och nedvärderande föreställningar om troende. Till exempel att troende skulle vara värdekonservativa eller inte ha förmåga till kritiskt tänkande, utan föds in i en religion och sedan "köper hela konceptet". Särskilt starka är stereotypa föreställningar om muslimer, vilket leder till islamofobiskt misstänkliggörande, diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld.

*”För en tid sedan var jag på ett läger för troende hbt-ungdomar. Det var första gången jag upplevde att queera frågor och religion kunde ha med varandra att göra, det var väldigt givande att prata om religion ur ett hbt-perspektiv.”
Olle, 16 år¹²*

Lustbejakande sexualupplysning förknippas särskilt mycket med sekulära värderingar. Vi ser idag en global motsättning mellan värdekonserverna religiösa krafter och sekulära rörelser för sexuella och reproduktiva rättigheter. Vissa värdekonserverna falanger är väldigt starka i att hävda att religion å ena sidan, och sexuella och reproduktiva rättigheter å andra sidan, inte hör ihop. Samtidigt finns det en ovilja att jobba med frågor som rör trosuppfattningar i många progressiva sexualpolitiska sammanhang. Den innebär bland annat att det finns föreställningar om att religiösa sammanhang per automatik är exkluderande och bakåtsträvande gällande sexualitetsfrågor, medan sexualupplysning ses som inkluderande och progressivt i sig.

Även om mycket motstånd mot sexuella och reproduktiva rättigheter kommer från värdekonserverna religiöst håll är det viktigt att komma ihåg att troende och personer med bejakande sexualsyn är överlappande grupper. Men den polariserande diskussionen gör att många känner sig klämda mellan två världar och tvingade att välja mellan att vara troende och exempelvis hbtqi-person. Man känner sig varken hemma som troende i hbtqi-sammanhang eller som hbtqi-person i religiösa sammanhang. Vi som möter ungdomar har därför en viktig uppgift att bidra till att människor kan känna att de kan vara hela sig själva i åtminstone de sammanhang där vi möter dem.

Att vara medveten om sekulära normer i sexualundervisningen innebär att hålla två tankar i huvudet samtidigt. Den trosuppfattning man har påverkar ofta ens sexuella erfarenheter och ens syn på sexualitet. Samtidigt är det också många fler faktorer som påverkar oss människor, såsom socioekonomiska villkor, kulturell bakgrund och sammanhang, psykologiska faktorer, sexuell identitet och utbildningsbakgrund. Dessutom finns många olika inriktningar och tolkningar inom varje religion. Vi får därför inte förvänta oss att troende deltagare representerar något ”annat” än det föreställt svenska och sekulära, till exempel genom att ta för givet vad någon har för syn på abort eller samkönad sexualitet utifrån hens religiösa tillhörighet.

Ett normkritiskt perspektiv på tro i sexualundervisningen innebär att vi strävar efter att...

... undvika att utgå från stereotypa föreställningar om tro och om troende som ”de andra”

... och samtidigt undvika att utgå från att ”vi alla är lika” eftersom vi då tar majoritetssamhällets sekulära normer för givna och osynliggör trons roll i många människors liv

I den här vägledningen har RFSU valt att framföra allt ge exempel från muslimska och kristna kontexter. Anledningen är att när vi möter personer som hänvisar till sin tro i vår sexualupplysning gäller det nästan alltid islam eller kristendom.

Att arbeta normmedvetet innebär inte bara att förebygga exkludering, utan också att skapa utrymme för glädje, nyfikenhet och gemenskap. När sexualundervisningen uppfattas som meningsfull och relevant även för troende kan det stärka både elevernas självkänsla och sammanhållningen i gruppen. Samtalen kan bidra till insikter och ökad förståelse för sig själv och andra.

Kultur är i ständig förändring

Att granska olika sekulära normer är också en del av ett antirasistiskt perspektiv.

Det finns ofta en stark föreställning om kultur och religion som något statiskt och enhetligt som bestämmer hur människor i en avgränsad grupp eller kollektiv är. Men kultur och religion är inte statiska fenomen utan mångfacetterade och i ständig förändring, utveckling och omskapande av oss människor. Kultur och religion skapas i processer mellan människor och påverkas av historiska, ekonomiska, sociala och politiska villkor och sammanhang. Även sådana traditioner och sedvänjor som uppfattas som ganska fasta är i ständig förändring, som till exempel lucia- och julfirande.

Här gäller det som pedagog att se upp med att inte använda kultur och religion som en förenklad och statisk förklaringsmodell i undervisningen och interaktionen med dina elever. Då riskerar det att ge uttryck för omedveten stereotypisering, fördomar eller rasism. Att till exempel fråga en elev "Hur ser man på äktenskap i din kultur?" signalerar (underförstått) både att kultur reduceras till något enhetligt och givet för en viss grupp människor, och att eleven inte tillhör "den svenska" kulturen utan pekas ut som en representant för "de andra". Istället kan man lyfta frågan om synen på äktenskap i olika kulturer och religioner och analysera både variationer och likheter, utan att enskilda elever görs till representanter.

Kulturrasism innebär att både kultur och religion ofta ses som något avgränsat, statiskt och enhetligt som bestämmer hur vi "är" som människor. Här förknippas svenskhet med sekulära värderingar, öppenhet, tolerans, jämställdhet och självvald och frigjord sexualitet. Människor med bakgrund i icke-västerländska, inte minst muslimska, länder förväntas tvärtom vara religiösa, ojämställda, homofoba och styrda av tabun och tvång. De sekulära normerna för svensk vithet uppvärderas till det som inte granskas eller behöver förklaras utan tvärtom är önskvärt, positivt och legitimt.

Enligt kulturrasistiska föreställningar är det alltså tydligt vilka som förväntas representera sin kultur eller religion, och vilka som får vara fria individer. Kulturrasismen gör att det som uppfattas som vitt och svenskt blir osynligt eller ses som neutralt och därför inte problematiseras. Det innebär att personer som uppfattas som vita tillåts vara individer och förväntas förhålla sig självständigt till sin kultur, trosuppfattning eller religiösa arv. Många vita svenskar är så vana vid sitt kristna arv att det inte längre ses som religiöst att gifta sig i kyrkan, döpa sina barn eller begravas av en präst. Att vara kristen förknippas ofta med att ha en stark gudstro, och det kräver för många ett aktivt ställningstagande. Samtidigt kallas människor lättvindigt för muslimer

och gudstron är underförstådd om man heter Ali och firar muslimska högtider. Detta trots att många är "kulturmuslimer" på samma sätt som många är "kulturkristna" utan uttalad gudstro.

När vi talar om normmedvetenhet och antirasism i förhållande till religion och tro, är det alltså i första hand de förgivettagna vita kristna sekulära normerna vi behöver förhålla oss till.

Religiösa normer för kön och sexualitet

Världsreligionerna har alla befattat sig med sexualitet. Över hela världen har religiösa traditioner påverkat hur dagens normer för kön och sexualitet ser ut. Vissa gemensamma drag kan ses hos de flesta stora religioner. Sexualiteten ses ofta som en positiv och stark kraft men som behöver begränsas till vissa former för att inte bli destruktiv.

I många religiösa traditioner betraktas sexuell njutning som en naturlig eller till och med gudomligt sanktionerad del av livet. Exempelvis ses sexuell njutning generellt inom muslimska kontexter som en gåva från Gud. Samtidigt finns det inom flera konservativa tolkningar gränser för hur sexualiteten får uttryckas. Sådant som ofta sägs vara otillåtet i dessa sammanhang är bland annat samkönat sex, analsex och sex under mens.

Normen inom de flesta religioner har varit sex inom det heterosexuella äktenskapet och andra former av sexualitet har setts som mer eller mindre problematiska. Ett annat generellt drag är att män ofta har haft en privilegierad ställning, bland annat genom att vissa religiösa positioner och platser bara varit tillåtna för män. Inom alla de stora religionerna diskuteras även huruvida personer med normbrytande sexualitet, könsuttryck eller könsidentitet ska inkluderas eller exkluderas.

Skiljelinjen här går inte mellan olika religioner, utan mellan konservativa och progressiva tolkningar inom varje religion, även om själva argumentationen ofta skiljer sig åt mellan olika religiösa traditioner. Det går alltså inte att svara på hur exempelvis judendom eller buddhism ser på samkönad sexualitet eller olika sexpraktiker. En religion är aldrig en aktör som kan ha en viss uppfattning om något. I världsreligionernas heliga texter går det att hitta stöd för helt skilda uppfattningar, och inom olika inriktningar framförs olika tolkningar. Värdekonservativa menar att de avsnitt i texterna som de hänvisar till har giltighet än idag, även om andra värderingar är vanliga i delar av det omgivande samhället.

Progressiva troende argumenterar tvärtom för att man behöver förstå texterna utifrån den historiska och kulturella kontext de skrevs i, och hänvisar istället ofta till den etiska kärnan i religionen. Det kan också vara stor skillnad mellan vad religiösa företrädare säger å ena sidan, och å andra sidan vad som är vanliga uppfattningar och hur många faktiskt lever i praktiken.

Att granska olika sekulära normer är en del av ett anti-rasistiskt perspektiv. Sekulära normer är nämligen starkt förknippade med normer för vit svenskhet.

En religion är aldrig en aktör som kan ha en viss uppfattning om något. I världsreligionernas heliga texter går det att hitta stöd för helt skilda uppfattningar, och inom olika inriktningar framförs olika tolkningar.

“(...) sedan jag förstod att jag var homosexuell har kyrkan också inneburit en brottningsmatch kring att vara en del av gemenskapen. (...) Min mamma har sagt till mig apropå mina grubblerier: ‘Du förminskar ju Gud när du målar in honom i en liten box.« Min flickvän, som också är kristen, tycker att jag ska sluta fundera så mycket’.”
Anja, 26 år¹³

Som pedagog är det alltså viktigt att inte hamna i förenklade och stereotypa förklaringar av hur olika religioner förhåller sig till olika frågor (inte sällan konservativa tolkningar). Samtidigt kan det vara mycket svårt för troende elever att höra att det inte finns ett ”rätt” svar inom respektive religion i de här frågorna. Det kan väcka starka känslor att få höra att den religion man tillhör kan tycka både si och så – särskilt om man som ung uppfattar religionen som en tydlig aktör att navigera efter. Religionsundervisningen kan då upplevas som ifrågasättande och inte korrekt för den ungdom som inte alltid har insikten att ens tolkning kan vara påverkad av ens lokala samfund, uppfattningen i familjen, eller andra faktorer.

Troende med en bejakande syn på samkönad sexualitet hänvisar ofta till sin religions etiska kärna. Det kan till exempel vara:

- Kristna som betonar kärleksbudskapet: ”Du skall älska Herren, din Gud, över allting och din nästa som dig själv.”
- Muslimer som hänvisar till de etiska principerna om Guds allsmäktighet och Guds rättvisa. Om Gud har skapat alla människor, inklusive homosexuella, hur kan det vara förenligt med Guds rättvisa att förneka människor deras sexualitet?
- Buddhister som hävdar att samkönad sexualitet bör betraktas på samma sätt som alla andra handlingar: Vilken intention finns bakom och vilken effekt har handlingen på andra människor?

Något som också gör det svårt att säga vilken uppfattning som råder inom en viss religion är den omöjliga uppgiften att skilja på kultur och religion. Kulturella föreställningar om kön och sexualitet är nära sammanflätade med religiösa uppfattningar, historiska, ekonomiska, sociala och politiska villkor och sammanhang. Precis som det finns stora skillnader mellan olika inriktningar inom samma religion, är det vanligt med likheter mellan olika religioner inom samma geografiska region. Exempelvis återfinns kärleksäktenskap, arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap inom alla världsreligioner, och ens materiella och socioekonomiska förutsättningar samt vilken geografisk region man bor i kan ha större betydelse än religiös tillhörighet för vilken äktenskapsform som är vanligast hos en viss grupp. Samtidigt uppfattas kulturella traditioner, som exempelvis könsstympning av vulva, ofta som religiösa både i och utanför de grupper som berörs.

ATT SYNLIHGÖRA TRO OCH MÖJLIGGÖRA SAMTAL

Genom att ta upp frågor om tro i sexualundervisningen kan du alltså göra så att fler elever känner igen sig och känner att undervisningen är relevant för dem. Genom att dessutom lyfta in och diskutera hur vi människor i relation till varandra ständigt omskapas, utvecklas och förändras normer för till exempelvis religion, kön, sexuell läggning och så vidare, kan undervisningen bli en illustration av hur begränsande normer som kan kännas statiska och oföränderliga faktiskt kan förändras. Och att samtalet som du som pedagog har tillsammans med dina elever samtals kan synliggöra och/eller vara en del av den förändringen.

I detta avsnitt följer exempel på hur du kan göra för att normmedvetet integrera frågor om tro i undervisningen. Tipsen utgår från metoder i undervisningsmaterialet *Sexualundervisning på lättare svenska*.¹⁵ Metoderna kan användas både med elever som pratar flytande svenska och med elever som håller på att lära sig svenska. Som du ser handlar det om att göra små anpassningar, till exempel genom att lägga till enkla formuleringar, ställa följdfrågor eller inkludera relevanta exempel.

Introduktion

I introduktionen till sexualundervisningen kan du synliggöra olika perspektiv på sex. Här kan du till exempel synliggöra troende som inte vill ha sex före äktenskapet: "En del har sex med andra när de är unga, andra senare. En del har inte sex alls. Och en del vill vänta med sex tills de gifter sig. Att ha kunskap om kroppen och sexualitet är bra för alla. Vi hoppas att alla kommer att lära sig något som känns viktigt."

Genom att lyfta olika erfarenheter och val redan från början skapar du förutsättningar för ett tryggt och respektfullt samtalsklimat. Det visar att det finns utrymme för många sätt att känna, tänka och leva.

Tankekartor om kärlek och sex

(Se s. 60 i *Sexualundervisning på lättare svenska*)

Att göra tankekartor är ett bra sätt att introducera ämnet sexualitet och visa att det är okej att prata om. Syftet är att få igång en process hos deltagarna och visa hur brett sexualundervisning kan vara samt vilken betydelse och värdeladdning som olika ord om kärlek, sex och relationer kan ha.

Här kan religionsinkludering helt enkelt handla om att uppfatta och bekräfta det som sägs. Till exempel om en elev säger "Gud", "Allah", "heligt" eller "vara gift" under en tankekartor om kärlek eller sex. Då kan du bolla tillbaka eller bara bekräfta, exempelvis genom att säga "För många är kärleken till Gud viktig", "Många tycker att sex är en gåva från Gud" eller "En del väljer att vänta med sex tills de gifter sig, en del vill bara ha sex inom en kärleksrelation och en del vill ha sex utan att vara kär eller gift".

"Mitt liv är helt enkelt bättre med religionen än utan. Och då delar jag inte upp religion i tro respektive praktik. Det här är något som jag aktivt valt och behöver, jag tar delar av det som finns i de mer traditionella tolkningarna, eller i nyare - det som jag trivs med och så skippar jag sådant som inte ger mig något, helt respektlöst. På det sättet är min religion rätt queer."
Adam, 33 år¹⁴

Vem har lärt oss om sex?

(Se s. 62 i *Sexualundervisning på lättare svenska*)

Den här metoden ger dig möjlighet att känna in elevernas förkunskaper och önskemål för att ge dem möjlighet att påverka undervisningen. Under diskussionsfrågan "Var har ni fått information om sexualitet?" kan du lägga till kyrka, moské, synagoga och tempel vid sidan av skola, kompisar, föräldrar, syskon, släktingar, tv, sjukvården, internet och sociala medier. Om det i nästa steg, "Vad har ni fått lära er om sexualitet?" mest kommer upp förbud kopplat till religion kan vi uppmuntra gruppen att även ge lustbejakande exempel, såsom att sex kan ses som en gåva från Gud.

Ja nej kanske

(Se s. 181 i *Sexualundervisning på lättare svenska*)

Den här övningen uppmuntrar ungdomarna att pröva sina tankar och åsikter i samtal med andra. Ja-nej-kanske är en övning som kan leda in på samtal om olika områden, inklusive tro. Att ställa frågor som handlar om tro och sex på ett generellt plan kan ofta vara för abstrakt och svårt (exempelvis "Har religion med sex att göra?"). Däremot kan tro komma upp under flera av de befintliga frågorna. Deltagare kan ta upp att det för vissa är viktigt att vänta med sex till äktenskapet i samband med "Är det viktigt att vara ihop om man har sex?". Du kan också fråga om man kan få kunskap och möjlighet att prata om sex och relationer i andra sammanhang och där inkludera moské, kyrka, synagoga och tempel. Frågorna "Kan man bestämma vem man blir kär i?" och "Är det lätt att berätta för kompisar vem man är kär i?" inkluderar följdfrågor om bland annat partners religion spelar roll.

Spelar kön roll?

(Se s. 186 i *Sexualundervisning på lättare svenska*)

I den här övningen får eleverna reflektera kring hur kön, identitet och normer påverkar hur olika personer bemöts i olika sammanhang. Du som leder övningen kan bidra till att synliggöra hur även religion och livsåskådning kan påverka normer kring kön och sexualitet.

När deltagarna ska diskutera hur de tror det är att vara Kin, Mattias och Nisreen i olika sammanhang kan vi ställa följdfrågor som inkluderar tro. Till exempel: Vad tror ni att människor i moskén/kyrkan/synagogan/templet säger (om hen är kristen/muslim/jude/hindu/buddhist)? Om det bara kommer upp negativa reaktioner just under denna följdfråga är det viktigt att betona rätten både till sin tro och sin sexualitet/könsidentitet/könsuttryck. Du kan till exempel säga: "Man ska inte behöva välja mellan sin religion och sin kärlek/partner/känslan att man är tjej, kille eller varken tjej eller kille. En del känner att de måste välja, men så ska det inte behöva vara. Då kan det vara viktigt att hitta andra med samma religion som tycker att det går bra att vara både (exempelvis) kristen/muslim och homosexuell/bisexuell/transperson".

Om sexualundervisningen väcker tankar och känslor om ens egen livssituation är det viktigt för eleverna att veta vart de kan vända sig. I den här övningen kan du alltså också be eleverna att komma på exempel på vad Kin, Mattias och Nisreen kan göra om de behöver stöd. Du kan till exempel säga att de alltid kan prata med en vuxen de litar på, som en lärare, skolkuratoren, skolsköterskan eller ungdomsmottagningen. Det finns också andra verksamheter som erbjuder stöd fysiskt och online. Se till exempel umo.se för att se vad som gäller på den ort där du arbetar och online.

Budskap om sex

(Se s. 189 i *Sexualundervisning på lättare svenska*)

(Se RFSU:s metodbank Årskurs 7-9 > *Samhälle och sex*)¹⁶

Övningen *Budskap om sex* handlar om att synliggöra de olika budskap som unga får om sex – från samhället, medier, familj, vänner och religion. I övningen ingår redan religion som ett av flera områden att diskutera, där syftet är att reflektera över budskap om kön och sexualitet som vi kan möta i olika sammanhang. Till övningen hör diskussionsfrågor som rör om det är samma regler för kvinnor och män.

Här kan du ta upp hur religiösa normer ständigt omförhandlas, omskapas och utvecklas av människor, och också uppmuntra till samtal om skillnader mellan religiösa normer och hur människor faktiskt lever i praktiken. Du kan också visa hur en bredare definition av sex, som mer än bara samlag, kan ge ett större utrymme att välja själv i tanke eller handling. Övningen kräver nyanserade samtal för att inte riskera att deltagarna uppfattar det som att du slår fast vad som är rätt och fel. Poängen är att hjälpa eleverna att förstå att olika budskap existerar samtidigt. Att synliggöra detta är ett sätt att tillsammans kritiskt granska begränsande normer, och formulera strategier för att öka människors möjligheter att hantera och navigera mellan olika förväntningar.

Brev om rättigheter

(Se s. 193 i *Sexualundervisning på lättare svenska*)

(Se RFSU:s Metodbank Årskurs 7-9 > *Samhälle och sex* > *Våra rättigheter - svara fiktiva brevskrivare*¹⁷ och *Gymnasiet* > *Samhälle och sex* > *Våra rättigheter - svara fiktiva brevskrivare*¹⁸)

Med hjälp av brev från fiktiva personer som beskriver olika situationer kan du tillsammans med eleverna samtala om vad sexuella och reproduktiva rättigheter kan innebära i praktiken. Nedan ges tips på hur tre brev om ömsesidighet, självbestämmande och familj samt onani kan inkludera tro och synliggöra troende.

ÖMSESIDIGHET

Hej!

Jag heter Isak och är 17 år. Jag är tillsammans med Hanna och vi är kära i varandra.

Mitt problem är att hon vill ha sex. Jag tror på Gud och för mig är det viktigt att inte ha sex innan jag gifter mig.

Jag vill gärna vara tillsammans med Hanna men är rädd att hon ska göra slut om jag inte vill ha sex.

Vad ska jag göra?

Hälsningar Isak

Diskussionsfrågor:

- ▶ Vad tycker ni att Isak ska göra?
- ▶ Hur känns det för Isak?
- ▶ Vad tror ni att Hanna tänker?
- ▶ Hade det varit samma sak om Isak varit en tjej?
- ▶ Vad kan man säga när man inte vill ha sex?
- ▶ Hur kan det vara när ens partner inte vill ha sex och man själv vill?
- ▶ Vad tror ni att Isak menar när han säger att han inte vill ha sex?
Vad kan sex vara? (Kyssar, hångel, smeksek, samlag och så vidare).

Rättigheter:

- ▶ Alla har rätt att bestämma över sin kropp och säga nej till sex.

Att tänka på:

- ▶ **Uppmuntra gärna** ett allmänt samtal om ömsesidighet. Eftersom brevet tar upp Isaks tro kan samtalet gärna också leda in på religionens betydelse i sammanhanget. Det skulle kunna vara så att Isak inte vill ha sex överhuvudtaget, oavsett tro. Men det skulle också kunna vara så att det är viktigt för honom att inte ha sex eller vissa sexpraktiker (exempelvis samlag) utifrån sin religiösa övertygelse. I det senare fallet kan det därför vara till hjälp att bredda vad sex kan vara, samtidigt som det alltid behöver vara tydligt att alla har rätt att säga nej till sexuella handlingar oavsett skäl.

SJÄLVBESTÄMMANDE OCH FAMILJ

Hej!

Jag heter Miriam och är 17 år. Jag har en flickvän och vi är jättekära. Mitt problem är att min familj inte vill att jag ska träffa henne. De säger att homosexualitet är förbjudet i vår religion.

Min religion är viktig för mig men jag tror att Gud har skapat och älskar alla människor. Jag tror att Gud tycker att vi ska vara med någon vi älskar.

Jag vill inte göra slut med min flickvän. Hon gör mig glad! Men jag vill inte att min familj ska bli ledsen eller arg. Vad ska jag göra?

Hälsningar Miriam

Diskussionsfrågor:

- ▶ Vad tycker ni att Miriam ska göra?
- ▶ Vad tror ni att familjen kan göra om Miriam fortsätter att träffa flickvännen?
- ▶ Finns det andra exempel på när familjen/släkten försöker kontrollera unga?

Rättigheter:

- ▶ Alla har rätt att välja partner själva.
- ▶ Alla har rätt att bestämma över sin kropp och sexualitet.

Att tänka på:

- ▶ **Du som inte är religionslärare** bör se till att se till att gruppen fokuserar på att hjälpa Miriam. Försök avstyra eventuella teologiska diskussioner och undvik att hänvisa till avsnitt i heliga skrifter som stödjer en positiv syn på samkönad sexualitet. Det är inte din roll att tolka religiösa texter.
- ▶ **Du som undervisar i religionskunskap** kan välja att koppla samtalet till ämnets mål att eleverna ska få undersöka hur religioner påverkar människors livsval och värderingar. Det kan exempelvis handla om att synliggöra att det finns olika sätt att tolka religiösa texter och traditioner, och att många troende – inklusive religiösa ledare – stödjer samkönade relationer. Målet är inte att ta ställning i trosfrågor, utan att öppna för reflektion kring mångfald och föränderlighet inom religion och att stärka elevernas förmåga att resonera om etik, kärlek och ansvar.
- ▶ **Tipsa om att försöka hitta** religiösa sammanhang för hbtqi-personer. Hänvisa gärna till RFSL och RFSL Newcomers (som inte är religiösa verksamheter men där det som hbtqi-person kan vara möjligt att träffa andra troende) och Kristna regnbågsrörelsen (EKHO).
- ▶ **Var öppen** för att brevet kan, men inte behöver leda in på, samtal om hedersrelaterat förtryck och våld.

ONANI

Hej!

Jag heter Izaz och är 16 år. Jag onanerar ganska ofta och tycker att det är skönt.

Mina kompisar säger att det är förbjudet att onanera enligt min religion. Det känns jobbigt. I skolan har jag lärt mig att det är vanligt att onanera. Min lärare säger att det är bra att onanera om det känns bra.

Hur ska jag tänka?

Hälsningar Izaz

Diskussionsfrågor:

- ▶ Hur tycker ni att Izaz ska tänka?
- ▶ Hur kan man prata om onani, kompisar emellan, som gör det lättare att onanera utan att skämmas?
- ▶ Hur kan skolan prata om onani?

Rättigheter:

- ▶ Alla har rätt att bestämma över och må bra i sin kropp och sexualitet.

Att tänka på:

- ▶ **Bekräfta** att det är vanligt att tycka att det är skönt att onanera, men ändå skämmas efteråt. Det kan handla om religiösa regler men även om andra normer. Det finns felaktiga föreställningar och myter om att onani är dåligt för kroppen på olika sätt, eller påverkar fertiliteten negativt. Sådana normer kan påverka en fast man inte vill det, och fast man kanske vet att de inte stämmer.
- ▶ **Här kan du ta möjligheten** att visa på hur religiösa normer och påbud kring onani kan ha förändrats på grund av samhällets utveckling. Du behöver återigen inte gå in i diskussioner om huruvida onani är förbjudet eller inte inom olika religioner eller heliga skrifter. Du kan säga att det är vanligt att ha sex med sig själv, oavsett ålder, kön och religion, och att så länge det känns bra är det bra. Det är lika okej att onanera ofta, som att onanera ibland eller aldrig.
- ▶ **Om man har oro**, tankar eller funderingar kring onani kan man prata med skol-kuratoren, skolsköterskan eller någon på ungdomsmottagningen, eller söka stöd online (se till exempel umo.se).

ATT MÖTA RELIGIÖST VÄRDEKONSERVATIVA UTTALANDEN

Ibland kan du möta religiösa uppfattningar om kön och sexualitet som inte stämmer överens med skolans uppdrag och värdegrund. Det kan till exempel handla om direkt motstånd mot sexualundervisningen eller vissa delar av den, eller mot sexuella och reproduktiva rättigheter från elever eller vårdnadshavare som hänvisar till sin tro. Även om det sällan är fler än en eller ett par personer som uttrycker sådana åsikter, kan det ändå kännas utmanande att veta hur du ska bemöta det. Särskilt om du vill visa respekt både för individens tro och för allas rätt att känna sig trygga i klassrummet.

Vid motstånd kan det vara bra att påminna sig om att undervisningen vänder sig till alla elever. Det kan finnas många olika uppfattningar om politik, religion, relationer och så vidare i en klass. Undervisningen ska inte anpassas eller ändras efter varje enskild elevs eller vårdnadshavares personliga uppfattningar. På samma sätt ska inte heller enskilda elevers eller vårdnadshavares tro styra undervisningens innehåll. Det ingår i skolans uppdrag att dels lära sig om olika uppfattningar, dels diskutera vad olika uppfattningar på olika områden kan få för konsekvenser, även religion. Skolan ska inte ta ställning för eller emot religion eller elevers tro.

I det här avsnittet får du exempel på strategier för att skapa en trygg och inkluderande undervisning även när starka värderingar möts.

Exempel på religiöst motstånd eller ifrågasättande kan vara när en elev säger att ...

- ... det är fel enligt elevens tro att ha sex före äktenskapet och att hen därför inte behöver information om sex nu.
- ... eleven inte behöver diskutera sex och relationer eftersom det redan står tydligt vad hen får och inte får göra i hens heliga skrift.
- ... sexualundervisning är synd eller haram (förbjudet).
- ... det är förbjudet enligt elevens tro att onanera.
- ... det är förbjudet enligt elevens tro att ha sex under mens.
- ... homosexualitet är förbjudet enligt elevens tro.
- ... det står i bibeln att homosexualitet är en synd.
- ... homosexuella kommer att hamna i helvetet.
- ... om alla följde Guds vilja så skulle hiv inte finnas.

Motstånd mot sexuella och reproduktiva rättigheter kan också bottna i religiösa uppfattningar även om det inte sägs uttryckligen.

Till exempel när en elev säger att ...

... det är viktigt att ha en tjej som är oskuld för då är hon ren.

... det är fel av tjejer att ha sex innan äktenskapet.

... abort är mord.

Vad vi vill undvika

Att visa respekt för elevers trosuppfattningar är en viktig del i ett inkluderande arbetssätt. Om du undervisar i andra ämnen än religion kan det vara klokt att undvika teologiska diskussioner eller att argumentera med religiösa texter som grund. Din roll är då att hålla fokus på elevers rättigheter och skolans värdegrund, snarare än att tolka religion.

För dig som undervisar i religionskunskap är samtal om tolkning däremot en naturlig del av undervisningen. Ämnet ger utrymme för att kritiskt granska hur religiösa texter och traditioner tolkas, och hur dessa tolkningar påverkar synen på exempelvis kön, sexualitet och relationer. Sådana samtal kan bidra till att synliggöra mångfalden inom religioner och ge elever verktyg att reflektera över sin egen tro, andras övertygelser och samhällets normer.

Vi behöver även undvika att förminska deltagare och att inte ta dem på allvar genom att avfärda religiösa argument som att de är ogiltiga per definition just för att de är religiösa. Det kan till exempel handla om att inte säga att "Vi är alla fria människor, vi får göra som vi vill" när någon säger att något är förbjudet enligt hens tro då det innebär att hens verklighet och förutsättningar inte tas på allvar. Du kan till exempel säga att vi alla följer olika regler och normer. För oss alla handlar det om normer och regler i samhället och skolan. Vi får också olika normer och regler med oss hemifrån vår familj. Vissa förhåller sig också till religiösa normer och regler. Det viktiga är att vi alla får välja hur vi vill leva våra liv och vilka regler/normer vi navigerar efter, och att vi gör det utan att inskränka någon annans rätt att styra över sitt liv.

Målet är att skapa en undervisning som vilar på skolans värdegrund och som samtidigt ger utrymme för olika perspektiv, där du möter eleverna med respekt. Det gäller även när ni har olika erfarenheter, övertygelser eller åsikter, eller när eleverna har olika åsikter sinsemellan. Att visa respekt för människors tro får aldrig innebära att vi kompromissar med ställningstaganden för sexuella och reproduktiva rättigheter såsom aborträtten, ungas rätt till sexualundervisning och hbtqi-personers rättigheter.

Möjliga strategier för att hantera religiöst motiverade ifrågasättanden

Du ska inte behöva känna dig ensam i att bemöta religiöst motiverade ifrågasättanden. En viktig grund att stå på är den gemensamma planeringen av sexualundervisningen i arbetslaget. När du och dina kollegor har en samlad bild av vad ni gör och varför, kan det också kännas enklare att förklara det för elever och vårdnadshavare. Det gör det också lättare att prata om det som känns svårt. Ju öppnare samtal ni har i kollegiet om utmaningar, desto lättare blir det att hitta lösningar och förhållningssätt. Om ni inte redan har ett klimat där detta är möjligt, kan du börja med de närmaste kollegorna och bygga vidare därifrån.

Hur du bör bemöta religiöst motiverade ifrågasättanden av sexualundervisningen och dess innehåll beror alltid på vad som sägs och i vilket sammanhang. Det finns ingen universallösning – men det finns flera förhållningssätt och strategier som kan hjälpa dig att navigera dessa situationer på ett respektfullt och professionellt sätt. Nedan följer tretton olika exempel på förhållningssätt eller strategier. Alla fungerar inte i varje situation, men tillsammans utgör de en verktygslåda som du kan anpassa efter elevernas behov och det som händer i rummet.

Faktorer som kan påverka val av strategi kan exempelvis vara:

- Om det som sagts kan kränka andra i rummet.
- Om det verkar vara en eller ett flertal deltagare med samma uppfattning.
- Hur det som sagts påverkar gruppdynamiken och resten av gruppens möjligheter att delta.
- Om personen hänvisar till sin tro explicit eller om vi bara misstänker att uppfattningen har med hens tro att göra.
- Vad motståndet kan tänkas stå för (se 4. Tolka brett nedan).
- Vad man personligen känner sig mest bekväm med att säga.

1. BREDDA BILDEN AV SEXUALUNDERVISNING

Motstånd eller ifrågasättande av sexualundervisningen från elever (eller vårdnadshavare) kan ibland böttna i missförstånd eller en felaktig eller förenklad bild av vad undervisningen faktiskt handlar om. Då handlar det helt enkelt om att vara tydlig med syftet med undervisningen, temat eller övningen och med vad du och eleverna ska göra. Du kan till exempel säga att sexualundervisningen är ett brett ämne som handlar om hälsa och rättigheter – om att må bra och känna sig trygg i sig själv och med andra. Det handlar om kroppen, relationer, ömsesidighet och sexualitet. Sexualundervisningen tar upp frågor om känslor och identitet, att förstå sina rättigheter och respektera andra.

Att vara tydlig med detta redan i introduktionen av ämnet kan vara ett sätt att förebygga motstånd. Om flera lärare är inblandade (till exempel elevens mentor eller ämneslärare), är det bra att ni tillsammans förbereder gruppen inför ett nytt moment om sexualitet, samtycke och relationer. Ta gärna reda på vad eleverna redan fått veta om undervisningen och lyssna på deras reaktioner. Det kan hjälpa dig att anpassa tonen, innehållet och hur mycket tid du behöver lägga på att introducera ämnet. Du kan också fundera på om det gynnar dialogen med vårdnadshavarna att informera om att undervisningen kommer att äga rum.

2. ETT KUNSKAPSÄMNE

Sexualundervisningen är ett kunskapsämne. Om en elev uttrycker att hen inte behöver undervisningen, till exempel med hänvisning till att det skulle vara fel att ha sex före äktenskapet, kan du gärna bekräfta att alla delar av undervisningen inte kommer att kännas relevanta eller användbara för alla just nu. Däremot är det bra att ha kunskap om relationer, rättigheter och hur kroppen fungerar även om man inte vill ha sex. Det kan vara bra att veta om man kommer att ingå relationer eller ha sex i framtiden, eller om en kompis undrar. Övningen Där finns hjälp (s. 111 i Sexualundervisning på lättare svenska) är ett bra sätt att lyfta vikten av kunskap, även om man själv inte är sexuellt aktiv.

Du kan även låta gruppen diskutera vad som händer när kunskapen om sex är låg. Många har sex ändå oavsett vilka normer, traditioner och lagar som gäller. Men utan kunskap och rättigheter är risken stor att fler får könssjukdomar, blir oönskat gravida och gör osäkra aborter.

3. BJUD IN

Om en elev uttrycker motstånd eller ovilja att delta – till exempel för att hen upplever att innehållet krockar med hens tro – är det viktigt att bekräfta eleven, men också tydliggöra att undervisningen är en del av skolans uppdrag och därmed obligatorisk. Du kan till exempel säga "Jag förstår att det här känns utmanande, men det är viktigt att du är med", eller "Du väljer själv hur mycket du vill prata eller om du bara vill lyssna". Att vara med på undervisningen innebär inte att man måste hålla med om allt som sägs, men det är en möjlighet att få kunskap, höra olika perspektiv och reflektera själv.

Om eleven lämnar klassrummet, eller inte ens dyker upp till lektionen, är det viktigt att följa upp tillsammans med mentor eller ansvarig lärare. Undervisning i sexualitet, samtycke och relationer är en del av läroplanens mål och får inte väljas bort. Prata med eleven och undersök varför hen lämnade klassrummet eller inte dök upp. Om en elev inte vill delta på grund av sin tro får du försöka ha en dialog om hur ni kan lösa situationen tillsammans. Är det till exempel att sitta i helklass som är svårt? Eller att läraren har ett annat kön än en själv? Eller något helt annat? Allt går inte att lösa men det viktiga är att visa eleven att du vill förstå vad problemet grundar sig i så att ni kan söka efter lösningar tillsammans. Förhoppningsvis ger det svar. Följ också upp med mentor som i sin tur kan följa upp med eleven om det finns oro.

Om du är orolig för att någon annan påverkar eleven att inte delta i undervisningen kan du få stöd av rektor. Reflektera också över vad din oro grundar sig på. Finns det risk att fördomar eller till och med rasism medvetet eller omedvetet påverkar dig?

4. TOLKA BRETT

När en elev uttrycker motstånd eller ifrågasätter undervisningens innehåll – oavsett om det handlar om religion eller något annat – är det viktigt att du är öppen för flera möjliga tolkningar av situationen. Ställ dig själv frågor som:

- Försöker eleven provocera för att få en reaktion?
- Vill eleven positionera sig inför sina klasskamrater?
- Handlar uttalandet om maktrelationer i rummet – till exempel gruppträck eller behov av att hävda sig?
- Förhåller sig eleven till andras förväntningar i klassrummet och utanför klassrummet?
- Försöker eleven positionera sig mot en (vit) sekulär norm som skolan kan uppfattas representera?
- Känner eleven obehag eller osäkerhet inför att prata om sexualitet och relationer?
- Vill eleven upplysa om eller diskutera något hen hört (exempelvis "onani är förbjudet enligt min religion") men är själv osäker på sin ståndpunkt?
- Bottnar motståndet i en stark religiös övertygelse?

Precis som vid andra former av ifrågasättande eller provokationer är det viktigt att vi tar personen och det som sägs på allvar, och samtidigt har en avdramatiserande inställning och inte gör en större grej av det än det kanske är. Som pedagoger har vi olika strategier för att bemöta motstånd. Ofta kan dessa passa bra även när deltagare hänvisar till sin tro. Många gånger kan det vara bra att helt enkelt erbjuda kunskap eller leda samtal på en mer allmän nivå, och därigenom avstyra samtal om tro. Andra gånger kan det leda till bra samtal om du ställer följdfrågor om religionens roll.

5. BEKRÄFTA PERSONENS TRO

Om det som sägs inte är en direkt kränkning, exempelvis om det handlar om att någon inte vill se bilder av könsorgan på grund av sin tro eller lära sig om sex innan giftermål, kan ett sätt att inleda vara att bekräfta personen och personens tro. Det kan handla om att säga att "Jag förstår att det kan kännas obekvämt", "Det är många som tänker som du", "Religion är viktigt för många och påverkar ofta vad vi tycker om sex och relationer" eller "Det är många som inte vill ha sex före äktenskapet".

Du kan också prata med eleven enskilt och fråga hur den tänker att ni kan arbeta med området på ett sätt som känns bra för den specifika eleven, se nedan i punkterna 6 och 7. Här kan du betona att sexualundervisningen är ett kunskapsämne, att det är en del av skolans och ditt uppdrag och att det är kunskaper som alla elever förväntas ha när de går ut skolan. Eleven har rätt till de kunskaper som du undervisar om och att det är en del av ditt uppdrag.

6. LÅT DIG INTE PROVOCERAS AV FYSISKT AVSTÅNDSTAGANDE

Ibland visar elever ett kroppsspråk som kan tolkas som ett avståndstagande mot undervisningen. Det kan till exempel handla om att vända sig bort, lägga huvudet på bänken, ha hörlurar i öronen eller hålla för öronen. Då är det bra att komma ihåg att det kan handla om att personen vill lyssna men på sina villkor. Du kanske märker att motståndet minskar under lektionens gång – eller att eleverna hänger med trots att de verkar ointresserade. I sådana situationer är det ofta bättre att inte göra en stor sak av beteendet. Fokusera istället på att fortsätta lektionen med trygghet och närvaro.

Om du har med dig en annan vuxen på lektionen, som en annan lärare eller en elevassistent, är det bra att prata med denne innan så att ni har samsyn kring hur olika situationer bör hanteras. Det minskar risken att personen ifråga försöker pressa elever till att delta på ett sätt de inte är bekväma med.

För att förebygga svåra situationer är det fördelaktigt att prata om deltagande på egna villkor och förutsättningar i början av lektionen eller arbetsområdet. Du kan till exempel säga något i stil med att "Vissa tycker att det är lite jobbigt att prata om sex. Det är helt ok." och anpassa ordval och metoder med hjälp av tipsen nedan i punkt 7. Ge informationen till hela klassen. På så sätt pekar du inte ut någon elev samt minskar risken att agera på förutfattade meningar. Vid behov kan du upprepa informationen samt prata med enskilda elever om du märker att någon tycker att det känns svårt att delta på det sätt som förväntas. Samtal med enskilda elever bör ske på ett sätt som inte är utpekande, till exempel innan eller efter lektionen. Det visar att skolan är en plats där man får ta till sig svåra ämnen i sin egen takt, samtidigt som du markerar att undervisningen är till för alla.

7. ANPASSA ORDVAL OCH METODER

Ibland kan du behöva ha en pragmatisk ingång och anpassa ordval och metoder för att fler elever ska kunna ta till sig undervisningen, oavsett om motståndet är religiöst motiverat eller inte. Det handlar inte om att kompromissa med skolans uppdrag eller innehållet i undervisningen, utan om att göra undervisningen tillgänglig för alla.

Exempel på anpassningar kan vara:

- Förvarna om att du kommer visa bilder på könsorgan, och säg att det är okej att lyssna utan att titta. Du kan också prata med eleven/eleverna för att höra om de själva har förslag om man kan göra på något sätt som tryggar upp - till exempel få titta på bilder för sig själva eller tillsammans i en liten grupp.
- Ändra ordningsföljd på teman, exempelvis tidigarelägga övningar om lagar, kroppen och rättigheter innan du går vidare till mer känsliga frågor.
- Jobba med trygghet och delaktighet genom att anpassa hur du grupperar eleverna. Mindre grupper kan sänka tröskeln för samtal och kännas tryggare, särskilt i början. Ibland kan eleverna själva önska könsuppdelade grupper till en början. Om du överväger könsuppdelade grupper, se till att det inte görs på slentrian utan svarar mot en faktisk önskan och behov hos eleverna.
- Oftare säga penis och vagina istället för ord som kuk och fitta.
- Förbereda dig på att samtalen kan bli kortare eller tystare. Då kan du fundera över hur du kan låta eleverna delta på bästa sätt, och eventuellt fokusera mer på att förmedla kunskap.

Begrepp som "sexuella och reproduktiva rättigheter" kan skapa motstånd i grupper där individens rätt till abort eller hbtqi-rättigheter ses som kontroversiella. Då kan det vara mer effektivt att tala om hälsa, välmående eller rättvisa som kan vara mer religiöst gångbara begrepp än sexuella rättigheter. Målet är inte att begränsa innehållet, utan att öka chanserna att fler elever deltar, reflekterar och lär sig i grupper där ett flertal deltagare är värdekonserverativa. Målet får dock inte vara att begränsa själva kunskapen du vill förmedla.

8. "DET ÄR OLIKA"

Som tidigare nämnts behöver du inte gå in i teologiska diskussioner, börja tolka religiösa texter eller hänvisa till exempelvis bibel- eller korancitat såvida det inte är en del av ditt uppdrag som religionslärare. Men det betyder inte att du okritiskt ska bekräfta när någon gör sig till representant för en hel religion med en värdekonserverativ tolkning. Du kan visa att du är medveten om att det inte bara finns en tolkning när det gäller exempelvis synen på samkönad sexualitet. Du kan då säga "vissa kristna/muslimer tycker som du men andra tycker annorlunda." Det här gäller inte bara när någon uttalar sig generaliserande om sin egen religion - utan också när någon uttrycker sig generaliserande om andras tro (ofta islamofobiskt). Ofta kan det vara lämpligt att kort nämna att det finns olika tolkningar av heliga skrifter, och olika inriktningar inom

varje religion, för att sedan gå vidare. När du bedömer att det är tryggt och att det inte kommer öka risken för kränkningar kan du också bolla tillbaka till gruppen. Ibland blir det i diskussionen då tydligt att olika synsätt har mer med region eller tradition att göra än med religion, det vill säga när deltagare med samma religion men olika ursprung har olika syn. Detta kan vara bra att bekräfta, exempelvis genom att säga "Kristna och muslimer i samma land kan tycka lika, medan kristna i olika länder kan tycka olika. Då handlar det mer om samhällskontexten än religion."

Det kan ibland vara lämpligt att anpassa undervisningen när en elev uttrycker att hen exempelvis inte vill se bilder på könsorgan eller prata om sexpraktiker under den muslimska fastemånaden ramadan, men du bör inte förutsätta att detta är nödvändigt. RFSU har genomfört många sexualundervisningspass under ramadan i grupper med muslimska deltagare utan invändningar. Det viktiga är att lyssna, inte anta. Anpassa vid behov – men bara om du märker att det behövs, inte på förhand. Du kan prata med eleverna om att arbetsområdet planeras att ske under ramadan (eller andra heliga högtider) och fråga om det känns ok eller inte. Det är ett sätt att få in elevdelaktighet i planeringen av förläggandet av undervisningen, och minska också risken att behöva göra om planering i sista sekund.

9. VÄLJA OCH LEVA SÅ SOM MAN MÅR BRA AV

När en elev uttrycker en religiös uppfattning är det viktigt att inte automatiskt anta att hen menar att det är en sanning som gäller alla. Lyssna in vad eleven faktiskt säger, och visa respekt – utan att förstärka en norm som kan begränsa andras rätt att tänka eller leva annorlunda. Du kan säga att alla får göra sina egna val gällande exempelvis samkönat sex, sex före äktenskapet, onani och abort. En formulering kan vara: "Det är okej att välja att inte onanera. Det är också okej att välja att onanera. Det är viktigt att alla får välja och leva så som man mår bra av och som känns rätt för en själv."

10. UPPMUNTRA SAMTAL OM NORMER FÖR KÖN OCH SEXUALITET

Om elever uttrycker värderingar kopplade till kön eller sexualitet – med eller utan hänvisning till religion – har du möjlighet att leda ett samtal som stärker deras förmåga till reflektion och kritiskt tänkande. Det är i linje med skolans uppdrag att synliggöra och diskutera normer som påverkar människors livsvillkor. Till exempel: "Vill du berätta lite mer?", "Vad tycker ni andra?", "Varför är det olika regler för tjejer och killar?" eller "Händer samma sak när en tjej bryter mot en religiös regel som när en kille gör det?". Ibland kan det vara bra att kort fråga vad religiösa begrepp som synd eller *haram*¹⁹ betyder när de kommer upp. Undvik dock att samtalet glider över i eventuella diskussioner som slår fast för resten av gruppen vad som är rätt och fel enligt en viss religion.

Den här strategin kräver en stabil relation med eleven och höga krav på dig som pedagog för att se till att de värderingar som eleven utvecklar inte öppnar för kränkningar eller krockar med skolans värdegrund och uppdrag. Det finns en risk att eleven känner att den behöver positionera sig hårdare i en åsikt som den kanske inte är grundad i själv. Visa nyfikenhet och ha respekt för att detta ibland är en svår balansgång.

11. SYNLIGGÖR TRO I RESTEN AV UNDERVISNINGEN

Förra avsnittet innehöll exempel på hur du kan synliggöra troende i olika delar av undervisningen. Det huvudsakliga syftet med det är att försöka göra undervisningen så relevant som möjligt oavsett deltagarnas trosuppfattning. Det kan också vara lättare att sätta ner foten när någon gör motstånd mot sexuella och reproduktiva rättigheter med hänvisning till sin tro om du under andra delar av undervisningen tar upp religion utan att ifrågasätta. Att aktivt inkludera religiösa perspektiv i undervisningen utan att ifrågasätta dem, kan skapa ett bättre klimat när svåra eller känsliga frågor kommer upp. Om någon till exempel ifrågasätter rätten till abort eller samkönade relationer med hänvisning till sin tro, kan det bli lättare att bemöta det på ett respektfullt sätt om du tidigare visat att tro också får finnas i rummet. När elever känner sig sedda och representerade i sin identitet som troende, ökar ofta tryggheten och motståndet minskar.

12. HÄNVISA TILL SKOLANS UPPDRAG OCH VÄRDEGRUND

Ibland kan det vara bra att bara konstatera att vi tycker olika och kort berätta om skolans uppdrag och värdegrund i relation till det som har ifrågasatts, snarare än att uttrycka sig på sätt som kan uppfattas som en kritik av deltagarens tro. Då är du tydlig med var du står, för att sedan gå tillbaka till syftet med övningen eller passet. Det kan vara användbart om du vill gå vidare, om något sagts som kan kränka andra i rummet eller om du inte vill låta diskussionen ta för mycket tid på bekostnad av andra i rummet och vad de verkar vilja prata om. Handlar det om en kränkning behöver du agera.

13. AGERA VID KRÄNKNINGAR

Om en elev uttrycker sig eller beter sig på ett sätt som kan kränka en annan elev eller grupp – oavsett om det motiveras med religion eller inte – har du som skolpersonal en skyldighet att agera. Det kan till exempel handla om nedsättande uttalanden mot hbtqi-personer. Det kan också handla om uttalanden om att någon haft sex med flera olika personer, hur någon klär sig, eller hur någon rör sig.

Det spelar ingen roll om någon annan säger sig ha blivit kränkt eller inte av det som gjorts eller sagts. Du behöver agera oavsett. Syftet är inte att skuldbelägga, utan att markera gränser och visa att skolan står upp för alla elevers rättigheter och skapa trygghet. Agera när du ser, hör eller får veta att en elev känner sig kränkt eller om du själv bevittnar något som kan vara kränkande. Följ skolans rutiner: dokumentera händelsen och informera rektorn.

VI LÄR OSS TILLSAMMANS

Att inkludera perspektiv på tro i sexualundervisningen är en pågående process i strävan att alla elever ska känna sig inkluderade och delaktiga. Du behöver inte kunna allt från början. Det viktiga är att du är nyfiken, lyssnar in elevernas behov och reflekterar över hur sekulära normer påverkar samtalet.

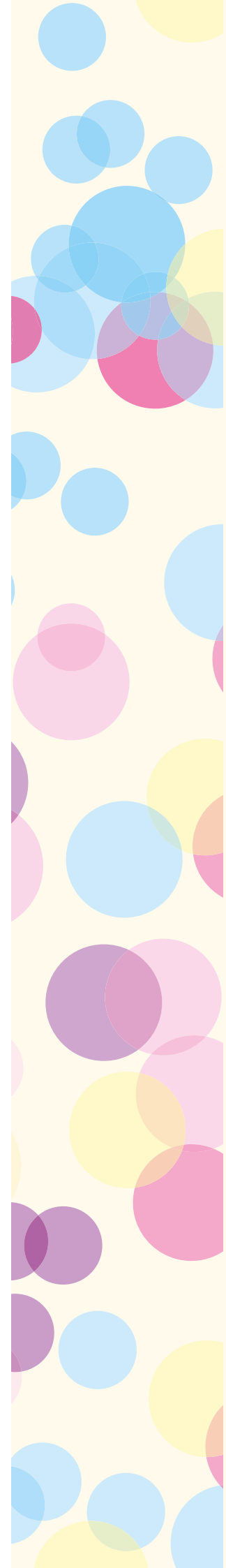
Det är helt okej att känna att det är utmanande. Normmedvetet arbete innebär alltid att ifrågasätta det som tas för givet, och ibland kan vi missa viktiga perspektiv. Men det är en del av lärandet.

Du kommer långt genom att vara medveten om dina egna utgångspunkter, ha en vilja att förstå olika sätt att tänka kring kropp, relationer, identitet och tro och genom att dela erfarenheter och diskutera med kollegor.

Tillsammans bygger vi en undervisning som vilar på respekt, öppenhet och allas rätt att vara den de är.

SAMMANFATTNING

- Ett normmedvetet arbetssätt i sexualundervisningen innebär att du också försöker synliggöra elever som identifierar sig som troende. Syftet är att undervisningen ska kännas relevant och meningsfull för alla, oavsett trosuppfattning eller livsåskådning.
- Det innebär att du är medveten om hur både sekulära normer och religiösa normer kring kön, sexualitet och relationer kan påverka samtal och upplevelser i klassrummet.
- Målet är inte att hålla särskilda lektioner om tro och sexualitet, utan att se tro som en möjlighet att inkludera fler perspektiv och engagera fler elever. Med hjälp av korta bekräftelser, följdfrågor och små justeringar i hur du leder samtalen kan du bidra till att även troende elever känner sig inkluderade och respekterade. Gå inte in i teologiska diskussioner eller tolka religiösa texter om du inte är religionslärare – det är inte ditt uppdrag. För dig som är religionslärare ger ämnet däremot utrymme att låta elever analysera och tolka religiösa urkunder, diskutera hur olika tolkningar påverkar synen på kön och sexualitet, och kritiskt granska hur religion framställs i samhället och samexisterar med olika identiteter och livsval.
- Det är ofta svårt att skilja på kultur och religion eftersom föreställningar om kön och sexualitet är sammanflätade i båda. Precis som det finns stora skillnader mellan olika inriktningar inom samma religion är det vanligt med stora regionala likheter mellan olika religioner.
- Många känner sig klämda mellan två "världar" och tvingade att välja mellan att vara troende och exempelvis hbtqi-person. Genom att skapa utrymme för flera identiteter och perspektiv i undervisningen kan du bidra till att fler elever känner att de kan vara hela sig själva.
- Att visa respekt för människors tro får aldrig innebära att vi kompromissar med ställningstaganden för sexuella och reproduktiva rättigheter såsom aborträtten, ungas rätt till sexualundervisning och hbtqi-personers rättigheter.
- I vägledningen hittar du olika strategier för att bemöta värdekonserverativa uttalanden. Ibland handlar det om att ge kunskap, leda samtal eller markera mot kränkningar utan att gå in på religion i samtalet. Andra gånger kan det vara lämpligt att ställa nyfikna följdfrågor om tro.

FOTNOTER

- ¹ Ungdomsbarometern 2024.
- ² [Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet \(Lgr22\), Läroplan för gymnasieskolan \(Lgy25\)](#).
- ³ [Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet \(Lgr22\), Läroplan för gymnasieskolan \(Lgy25\)](#).
- ⁴ [Religionskunskap, kursplan för grundskolan](#), Skolverket; [Religionskunskap, ämnesplan för gymnasieskolan](#), Skolverket.
- ⁵ [Religionskunskap, kursplan för grundskolan](#), Skolverket; [Religionskunskap, ämnesplan för gymnasieskolan](#), Skolverket.
- ⁶ [Sexualundervisning på lättare svenska](#), RFSU 2019.
- ⁷ RFSU:s Metododbank för undervisning om sexualitet, samtycke och relationer, <https://www.rfsu.se/metodbanken>.
- ⁸ Ateism ingår i annan trosuppfattning. Diskrimineringsombudsmannen, <https://www.do.se/diskriminerad/diskrimineringsgrunder>.
- ⁹ *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*, David Thurfjell, 2019, s. 16.
- ¹⁰ *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*, David Thurfjell, 2019, s. 16; ["Svenskarna tror - men inte på Gud"](#), forskning.se, 12 april 2017; *Granskogsfolk - Hur naturen blev svenskarnas religion*, David Thurfjell, 2020; ["Skogen som tempel"](#) i *Människor och tro*, Sveriges Radio P1 29 november 2018.
- ¹¹ *How the Global Religious Landscape Changed From 2010 to 2020*, Pew Research Center, 2025, s. 10-11; ["Svenskarna tror - men inte på Gud"](#), forskning.se, 12 april 2017.
- ¹² [Gud är större - ett material om tro, hbt och sånt](#), Sveriges förenade HBTQ-studenter, 2012, s. 67.
- ¹³ [Gud är större - ett material om tro, hbt och sånt](#), Sveriges förenade HBTQ-studenter, 2012, s. 72-73.
- ¹⁴ [Gud är större - ett material om tro, hbt och sånt](#), Sveriges förenade HBTQ-studenter, 2012, s. 47.
- ¹⁵ [Sexualundervisning på lättare svenska](#), RFSU 2019. Materialet består dels av en lärarhandledning med metoder, dels av ett lektionsunderlag.
- ¹⁶ [RFSU:s metodbank Årskurs 7-9 > Samhälle och sex >](#)
- ¹⁷ [RFSU:s Metodbank Årskurs 7-9 > Samhälle och sex > Våra rättigheter - svara fiktiva brevskrivare](#)
- ¹⁸ [Gymnasiet > Samhälle och sex > Våra rättigheter - svara fiktiva brevskrivare](#)
- ¹⁹ Inom den islamska rättstraditionen kan alla handlingar, inte bara sexuella, placeras in i en femgradig skala, där de första fyra stegen är religiöst tillåtna (*halal*) och det femte steget gäller sådant som anses förbjudet (*haram*).

KÄLLOR

Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen, David Thurfjell, 2019.

Diskrimineringsombudsmannen, <https://www.do.se/diskriminerad/diskrimineringsgrunder>.

Granskogsfolk - Hur naturen blev svenskarnas religion, David Thurfjell, 2020.

Gud är större: Ett material om tro, hbt och sånt, Sveriges förenade HBTQ-studenter, 2012.

How the Global Religious Landscape Changed From 2010 to 2020, Pew Research Center, 2025.

Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr22), Skolverket.

Läroplan för gymnasieskolan (Lgy25), Skolverket.

Religionskunskap, kursplan för grundskolan, Skolverket.

Religionskunskap, ämnesplan för gymnasieskolan, Skolverket.

RFSU:s Metodbank för undervisning om sexualitet, samtycke och relationer.

Sexualundervisning på Lättare Svenska, RFSU, 2019

”*Skogen som tempel*” i Människor och tro, Sveriges Radio P1, 29 november 2018.

”*Svenskarna tror - men inte på Gud*”, forskning.se, 12 april 2017.

Ungdomsbarometern 2024.

LÄR DIG MER!

Poddar och radioprogram

[Behåll hatten på](#) – en kristen podd med Erik Gyll och Frida Ohlsson Sandahl om teologi, normer och hbtq.

”[Hur andliga är vi i Sverige?](#)” i Morgonpasset i P3 (14 april 2017).

[Människor och tro](#), Sveriges Radio P1 – ett radioprogram om religion, identitet och politik.

[Teologiska rummet](#), Sveriges Radio P1 (8 november 2015).

Lästips

Islamofobi, Mattias Gardell, 2011.

”Kapitel 8: Religion, sexualitet och tolkning” i *Sex och samlevnad: Perspektiv på undervisning*, Åse Røthing och Stine Helena Bang Svendsen, Studentlitteratur, 2011.

Religion och samhällsförändring: aktuella perspektiv i religionsvetenskaplig forskning, Bodil Liljefors Persson, Emma Hall, Dennis Augustsson, Charlotta Carlström, 2023.

”Religion och sexualitet” i [Samhällskroppen – om samhälle, kön och sexualitet. Ett kunskapsmaterial för lärare i samhällsorienterande ämnen i grundskolan och gymnasieskolan](#), Lena Roos, RFSU, 2016.

Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden, Karin Kittelman Flensner, 2015.

Sex – för guds skull. Sexualitet och erotik i världens religioner, Antoon Geels och Lena Roos, Studentlitteratur, 2010.

**Att skapa förutsättningar för att förändra
och förbättra människors liv har varit
RFSU:s målsättning ända sedan starten 1933.**

**RFSU är en politiskt och religiöst obunden ideell organisation
med syfte att sprida en kunskapsbaserad och öppen syn
på samlevnads- och sexualfrågor. Genom sexualupplysning,
utbildning och opinionsbildning vill RFSU slå hål på fördomar,
öka kunskapen och den sexuella hälsan, i Sverige såväl
som internationellt. RFSU har ett frihetsperspektiv
och rättighetsperspektiv på sexualiteten som utgår från
allas frihet att vara, frihet att välja och frihet att njuta.
När du köper en produkt, är medlem, samarbetar eller stödjer
RFSU:s arbete bidrar du till fortsatt förändring av människors liv.**

**RFSU är en medlemsorganisation.
Vill du bli medlem?
Anmäl dig på rfsu.se/medlem**

Du kan läsa mer om RFSU:s verksamhet på rfsu.se

Följ oss på sociala medier.

